

”אדריכלות מתאימה את עצמה כמו זיקית לכלכלה”

הוא נחשב לאחד מגדולי מבקרי האדריכלות בתקופתנו, וידוע כמי שעושה את מלאכתו ללא משוא פנים וללא הצטדקות. בראיון ל”דיזייןר” מדבר מרטין פילר על סלבריטאיות אדריכלית, על כלכלה, על אדריכלות כתחום אמנותי ועל עולם המחר

ד”ר דניאלה אוהד, ניו-יורק

על פיליפ ג'ונסון:

"המבנה המפורסם ביותר של פיליפ ג'ונסון, בית הזכוכית, היה העתק מדויק של בית פארנס שאותו תכנן מיס ואן דר רוהה. מיס היה מזועזע ומרוגז ביותר, אך הוא גם לא יכול היה להרשות לעצמו לתת לרוגז שלו ביטוי"

הזכוכית, שאותו בנה בין השנים 1949-50 כביתו הפרטי בקונטיקט, היה העתק מדויק של בית פארנס שאותו תכנן מיס, אך לא הצליח להתחיל בבנייה עד 1951. פיליפ ג'ונסון, כמו כן, ראה את הרישומים והיה מודע לעיצוב הרדיקלי שהביא את המודרניזם באדריכלות לשיאו".
ומיס, אנחנו יודעים היום, לא היה נלהב, בלשון המעטה, למראה תלמידו הקוצר תהילת עולם בזכות עיצוב שהוא העתיק ממנו.

"לא, הוא היה מזועזע ומרוגז ביותר, אך הוא גם לא יכול היה להרשות לעצמו לתת לרוגז שלו ביטוי, שכן רק שנתיים קודם לכן, בשנת 1947, פיליפ ג'ונסון אצר תערוכה רטרופספקטיבית של מיס במוזיאון לאמנות מודרנית. התערוכה פתחה עידן יצירתי ומוצלח בקריירה של מיס, שנשכח בשנות המלחמה. ג'ונסון היה זה ששם את מיס על המפה. הוא נתן לו את הגושפנקה של אבי האדריכלות המודרנית, עם כל הזוהר שנלווה לתואר, הביא את עבודתו של מיס לתודעת הקהל האמריקאי ולפתע החל מיס לקבל הזמנות. היחסים בין השניים היו כאלה שאני יכול להגדיר כיחסי אהבה-שנאה, יחסים מורכבים שבמידה רבה קבעו את נופ האדריכלות בארצות הברית שלאחר המלחמה. בחרתי בצילום זה, שכן הוא מגלה את היחסים האישיים שמעבר לאדריכלות הטהורה - יחסים בין שני אדריכלים שהפרו אחד את השני, אך שבסופו של דבר התנתקו גם מבחינה אידיאולוגית וגם מבחינה אישית".

מה תפקידו של מבקר אדריכלות בחברה שלנו?

"למרבה הצער, בשני העשורים האחרונים חלה תהפוכה בתפקידו הטהור של מבקר האדריכלות. אני יכול לחשוב על מבקרי האדריכלות של הדור הקודם, חלוצי התחום, והדוגמות הבולטות הן של מבקר האדריכלות של המגזין 'ניו יורקר', שהיה הראשון לכתוב ביקורת אדריכלות לקהל הרחב והמשכיל ועדה לואיז הקסטבל, מבקרת האדריכלות האגדית של ה'ניו יורקר' טיימס' משנת 1963 ועד 1982, שהייתה גם מבקרת האדריכלות הראשונה שהועסקה במשרה מלאה בעיתונות. השניים עסקו

חרטין פילר, מגדולי מבקרי האדריכלות של תקופתנו, כותב במשך שנים מאמרים שנונים וחריפים השואבים את הקורא באופן מרתק אל תוככי עולם האדריכלות המודרנית והעכשווית. פילר נשוי לחוקרת האדריכלות והפרופסורית באוניברסיטת העיר ניו-יורק, רוזמרי האג-בלטר, והשניים חולקים את חייהם בין דירתם במנהטן ובין בקתתם הכפרית בעיירה סאות' המפטון. במשך שנים ערך פילר את המגזין "האוס אנד גרדן", במשך שלושה עשורים הוא מפרסם עשרות מאמרים מופלאים במגזינים וספרים, הוא אצר תערוכות שהביאו פרקים נבחרים בעיצוב המאה העשרים לנחלת הכלל ונחשב למראיין דגול. לפני מספר שנים הוא פרסם מבחר ממאמריו בגרסה מורחבת בספרו "יוצרי האדריכלות המודרנית", מן הספרים המוצלחים ביותר שראה עולם האדריכלות בשנים האחרונות. בראיון מיוחד למגזין "דיזייןר" הוא חושף טפח ממשנתו המיוחדת. ספרך "יוצרי האדריכלות המודרנית", שיצא לאור ב-2004, כבר הפך לתנ"ך של המתעניינים באדריכלות מודרנית. בפתח הספר בחרת תמונה אייקונית משנת 1955 ובה נראים מיס ואן דר רוהה ופיליפ ג'ונסון הצעיר, כשברקע המודל של בניין סיגרם. הצילום נעשה ערב השינוי הגדול באידיאולוגיה, כשג'ונסון עדיין העריץ את המודרניזם של מיס, רק מספר שנים לפני שחצה את הגדר והציב שאלות נוקבות באשר למודרניזם הטהור. מדוע בחרת בתמונה זו לפתוח את הספר שדן באלו שעיצבו את האדריכלות המודרנית?
"במשך מרבית שנות עבודתי כמבקר אדריכלות, פיליפ ג'ונסון היה ללא ספק דמות מרכזית וגם כזאת השנויה במחלוקת בנוף האדריכלות האמריקאית. בחרתי בתמונה של מיס וג'ונסון משום שהיא מייצגת רגע היסטורי, נקודת מפנה ביחסים שבין שתי דמויות דומיננטיות אלו, שבמידה רבה אחראים לאדריכלות המודרנית בארצות הברית של המאה העשרים. פיליפ ג'ונסון היה זה שהביא את מיס לארצות הברית, ואף ארגן לו את משרת ההוראה בשיקאגו. וכך המבנה המפורסם ביותר של ג'ונסון, בית

בחינוך הקהלה הרחב לקריאה של אדריכלות. הם לימדו דור שלם כיצד להסתכל על אדריכלות, ומעולם לא השתייכו לקליקה זו או אחרת.

"היום הדברים קצת שונים. מצד אחד, אני חושב שקיימת דיספרופורציה בין הכמות של ביקורת אדריכלית לבין כמות הבנייה בעולם. אם ניקח את העיתון 'ניו יורק טיימס', לדוגמה, הוא מעסיק מספר מבקרי אמנות, קולנוע ותיאטרון, אך רק מבקר אדריכלות אחד. מעט מאוד עיתונים בארצות הברית מעסיקים מבקרי אדריכלות במשרה מלאה. אני מאמין שצמיחת תרבות אדריכלי-העל, אדריכלים-כוכבים, הביאה למצב שבו ביקורת אדריכלות הופכת לעתים למעין מסע יחסי ציבור לאדריכלים מאוד מסוימים וקבועים, השומרים על יחסי קירבה עם מבקרים מסוימים".

אני חושבת שאתה יוצא דופן בנוף מבקרי האדריכלות בדיוק בנקודה זו. אתה ידוע כמבקר הנאמן לאמת שלו, כזה שאינו פוחד לומר את האמת העירומה גם כשהיא כואבת, ושאינו חושש לבקר גם את הפופולאריים והמצליחים באדריכלי העולם כשאינו אינם מספקים אדריכלות משובחת. "בעשרים השנים האחרונות אני כותב כפרילנס, ולא מועסק על ידי עיתון זה או אחר במשרה קבועה. במקרים רבים הפרסום בעיתונות קובע את תוכן המאמרים וצריך גם לזכור שבניגוד לביקורת אמנות או קולנוע, על מבקרי אדריכלות לקבל אישורים להיכנס למבנים ציבוריים ולבתים פרטיים - אישורים שניתנים לרוב על ידי האדריכלים עצמם - וכך אנו מוצאים את עצמנו בסיטואציה שבה מערכת היחסים שבין מבקר לאדריכל משחקת תפקיד מרכזי בביקורת אדריכלות. אדריכלים מודעים לכוחם של המבקרים, וכך יש חברויות ומערכות יחסים ביניהם שלא יוצרות קרקע בריאה ואובייקטיבית לביקורת. אני חושב שמידת האובייקטיביות די הלכה לאיבוד עם התפתחותה של תרבות אדריכלי-העל".

שורשי התרבות של אדריכל-כוכב מגיעים לפרנק לויד רייט, שהיה מיתוס עוד בחייו ואשר חייו המקצועיים והפרטיים העסיקו את האומה האמריקאית כולה. ובכל זאת, לדעתי הרעיון תפס תאוצה עם פרנק גרי ומוזיאון גוגנהיים בבילבאו. רק אז הגיעה התובנה של הערך המוסף שבחותמת אישית של אדריכל-על. האם זה רע או טוב לאדריכלות, שהחברה שלנו מעלה את האדריכלים לרמה של כוכבים?

"אני חושב שהאדריכלות של רייט כבר סיפקה את האלמנטים שאנחנו מזהים כיום כתרבות הכוכבים, אך מוזיאון גוגנהיים

בבילבאו מהווה ללא ספק נקודת מפנה; לא רק כאדריכלות טהורה, אדריכלות משובחת, אמנותית, אדריכלות שלא נראתה כמוה, אלא גם באספקט הכלכלי. זהו מבנה המעיד על כוחה של אדריכלות ימינו לתרום לכלכלה, לא רק של עיר שלמה, אלא גם של מדינה שלמה. הרעיון שמבנה אחד ויחיד יש בכוחו לבנות כלכלה בריאה הוא רעיון חדש שנולד בבילבאו, וזו רק אחת הסיבות לכך שזהו המבנה החשוב בדורנו".

כמבנה אדריכלי, מה עושה את מוזיאון גוגנהיים בבילבאו בעיצוב פרנק גרי לכל כך טוב יותר ממרכז גטי בלוס אנג'לס בעיצוב ריצ'רד מאייר?

"אחד המוטיבים החשובים ויוצאי הדופן במוזיאון גוגנהיים בבילבאו הוא העובדה שמדובר כאן ביצירת אמנות רדיקלית, שמדברת אל כל רובדי האוכלוסייה, המקצועית והבלתי מקצועית. עבור האדם הממוצע שמגיע לביקור בבילבאו, זהו מבנה דרמטי, ענק, שונה מכל דבר שהוא אי פעם ראה, חווה יוצאת דופן. הפרופורציות, היחס למיקום הגיאוגרפי ולמבנים שמסביבו. למרות הרדיקליות שלו, גוגנהיים נעדר סממנים אליטיסטיים שכל כך מאפיינים מבנים רדיקליים. הוא שינה את כל השפה, הגישה לאדריכלות ציבורית. השפה שיוצרים זאהה חדיד ודניאל ליבסקינד, לדוגמה, שני אדריכלים שהקריירה שלהם נסקה בזכות בילבאו, היא כל כך מקובלת בזכות בילבאו. את עבודתו של גרי אני מכיר היטב מאז שנות השבעים, אך מעולם לא חלמתי שדווקא הוא, יותר מכולם, יגיע כל כך רחוק; שדווקא הוא ישנה את פני ההיסטוריה של האדריכלות".

בספרך הצגת סימן שאלה גדול שהעסיק אדריכלים, מבקרים והיסטוריונים: מדוע נבחר דווקא ריצ'רד מאייר לתפקיד הנכסף של תכנון מרכז גטי? אז באמת, למה?

"מספר נקודות שיחקו תפקיד חשוב בבחירת ריצ'רד מאייר. אבל בניגוד לתחרות לעיצוב בנייני המרכז העולמי לאחר 9.11, שנתנה לקהלה הרחב הזדמנות לקחת חלק בתהליך הבחירה, התחרות על עיצוב מרכז גטי הייתה סגורה ולכן אני יכול רק לשער מה קרה שם וכיצד הפרויקט, שהחל עם רשימה של מאה אדריכלים, ניתן בסופו של דבר למאייר. מבקר האדריכלות הדגול ריינר בנהאם היה חבר בוועדת הקבלה, והוא לא היה שבע רצון משלוש העבודות שהגיעו לגמר. במשפט שכבר הפך להיסטוריה הוא טען, כי האדריכל שייבחר בסופו של דבר הוא זה שמנהלי הגטי רוצים לאכול איתו ארוחת ערב. מה שהוא באמת התכוון אליו הוא לכך שהלקוח לוקח בחשבון את האישיות של האדריכל, שאחרי הכול מדובר כאן במערכת

על פרנק גרי:

"את עבודתו של פרנק גרי אני מכיר היטב מאז שנות השבעים, אך מעולם לא חלמתי שדווקא הוא, יותר מכולם, יגיע כל כך רחוק; שדווקא הוא ישנה את פני ההיסטוריה של האדריכלות"

היא מרוהטת בהיטים מתקופת הארט דקו ועד ימינו. באופן מוזר, דירות מודרניסטיות הן בעלות קירות רבים והם מאוד פרקטיים. ניו-יורק היא עיר ענקית, ללא מבני מגורים ייחודיים כמו בלונדון או בסן פרנסיסקו. רוב מבני המגורים בניו-יורק נבנו לאחר מלחמת העולם השנייה, ולכן לא מאופיינים באדריכלות גבוהה."

חלק מעמיתך טוענים שאנו מצויים כיום בנקודת מפנה, בסיומה של תקופת תור זהב באדריכלות. הפרויקטים היקרים בבניית מוזיאונים, אולמות קונצרטים, המבנים הדרמטיים ועוצרי הנשימה הכוללים נפחים, חומרים לא קונבנציונליים, תקציבי ענק, נראים היום כאילו שייכים להיסטוריה. אבל סיומו של עידן הוא גם תחילתו של עידן אחר. כיצד אתה רואה את העתיד? האם זה זמן לאדריכלות של אמנות, של סיכונים, או אדריכלות קונבנציונלית, בטוחה?

"אם נסתכל אחורה, במבט היסטורי, תקופות שגשוג תמיד הביאו לאדריכלות מסורתית. למשל הפוסט-מודרניזם של עידן רייגן, שהיה כה קונסרבטיבי."

כשאתה מדבר על ההיסטוריה, התקופה שאני חושבת עליה היא זו שלאחר מלחמת העולם הראשונה - תקופה השפל שהולידה את האדריכלות האקספרסיוניסטית, אחת התקופות הפורות ביותר בתולדות האדריכלות המודרנית.

"בשנות השבעים ראתה ארצות הברית שפל כלכלי נוראי, שהשפיע על הבנייה בשל הריבית הגבוהה על המשכנתאות. תקופה זו ראתה את מה שאנו קוראים 'אדריכלות נייר', עם דגש על רישומים, תערוכות של רישומים, אדריכלות שלא נועדה להיבנות, דוגמת הספר המפורסם של רם קולהס עם איורים של מנהטן האוטופית. כשאדריכלים לא יכולים לבנות, הם מעבירים את האנרגיה שלהם לפרויקטים דמיוניים ומזכירים לנו עד כמה אדריכלות היא תחום באמנות. מכל תחומי האמנות, אדריכלות היא זו המתאימה עצמה יותר מכל לשינויים כלכליים, כמו זיקית. אדריכלות יכולה להתקיים אך ורק בתקופות שגשוג, שכן אין זו אמנות היכולה להתקיים בתוך הסטודיו. מה שנחשב ל'אדריכלות' זה רק אחוז קטנטן מכלל הבנייה העולמית. אדריכלות זו בנייה בעלת אופי אמנותי, בעלת מסר אמנותי. בשני העשורים האחרונים נפתחו אפשרויות אינסוף בזכות חומרים וטכנולוגיות חדשות, ודור האדריכלים שגדל על ברכי שינויים אלה רק מגיע לתקופת הבשלות שלו. אני מאמין שמוזיאון גוגנהיים בבילבאו מסמן תחילה של עידן - עידן יצירתי ביותר בתחום האדריכלות."

יחסים קרובה לאורך כל תקופת הבנייה, שבמקרה של גטי התארכה למעלה מעשור. ריצ'רד מאייר, שכה השתוקק לתפקיד, הבטיח כי יבנה משרד בלוס אנג'לס, שיפקח באופן אישי על כל תהליכי הבנייה וכן שלא ייקח על עצמו פרויקטים נוספים בתקופת הבנייה.

"נקודה נוספת שצריך לזכור היא, שהוועדה האמינה שעבור מוסד תרבות כגטי, אדריכלות קלאסית, ניטראלית, תהא הולמת ולא מבנה רדיקלי שמשקף אופנה חולפת. הם חיפשו אדריכלות שתעמוד במבחן הזמן, אדריכלות על-זמנית שתשקף את הפילוסופיה של המוסד ועתידו וגישתו של מאייר, שהוא ניאוו-מודרניסט, תאמה מטרה זו. הם חיפשו אדריכל מנוסה בעיצוב מוזיאונים, ובביוגרפיה שלו היו כבר מספר מוזיאונים. העובדה שהם לא הסתכלו עד כמה מוצלחים מוזיאונים אלו היא כבר סיפור אחר. אני מאמין שבסופו של דבר, הפרויקט פגם גם בקריירה של מאייר עצמו, שהקדיש עשור שנים מחייו המקצועיים לפרויקט אחד ויחיד."

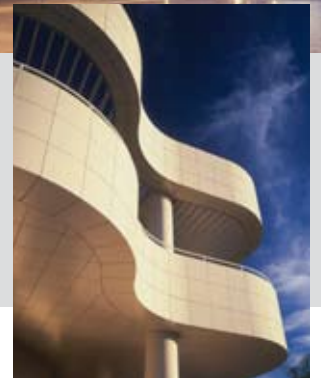
מה הפרויקט שאתה עובד עליו בימים אלו?

"אני עובד על הכרך השני של ספרי 'יוצרי האדריכלות המודרנית'. כרך זה יעסוק בתרומתם של אדריכלים צעירים, שחשבתם חשובה להבנת עולם העיצוב והאדריכלות העכשווית, לצד עבודתם של אדריכלים בני המאה העשרים דוגמת ג'יימס סטרלינג ואיליאל סארינאן. הוספתי פרקים שדנים בפרנק לויד רייט ובלה קורבוזיה - למרות שהקדשתי לשני אדריכלים דומיננטיים אלה פרקים בכרך הראשון, יש לי עוד המון מה לומר עליהם."

כמי שיש לו טעם כל כך מוגדר ושנון בעיצוב, הייתי רוצה לשמוע על הבית האישי שלך.

"אנחנו מתגוררים בבית דירות שנבנה בשנות החמישים, ושעיצובו מושפע מעבודתו המאוחרת של מרסל ברוייר. הדירה מעוצבת בצורת 'ר' כפולה, שום דבר מיוחד, אך כשגילינו שגם המעצב גטניו פשה, מן המעצבים הרדיקליים במאה העשרים, מתגורר בדיוק באותו בניין, הבנו שאנחנו כנראה במקום הנכון.

"לפני עשרים שנה התארחתי בכנס אדריכלות בלונדון בחסות הנסיך צ'ארלס. אדריכל גרמני שדיבר שם נשאל על ידי הקהל על ביתו שלו, והלה תיאר מבנה מסורתי ולא חדשני. בתגובה, הנסיך צ'ארלס קפץ ממקומו: 'הו, אתם האדריכלים מתגוררים בבתי מסורתיים!' הדירה שלנו היא לא מיוחדת, אבל היא מתאימה לנו כמו כפפה. היא מוארת, ממוקמת בקומה עליונה ויש בה קירות רבים לספריית הענק שלנו.

על ריצ'רד מאייר:

"ריצ'רד מאייר, שכה השתוקק לתפקיד מתכנן מרכז גטי, הבטיח כי יבנה משרד בלוס אנג'לס, שיפקח באופן אישי על כל תהליכי הבנייה וכן שלא ייקח על עצמו פרויקטים נוספים בתקופת הבנייה. אני מאמין שבסופו של דבר, הפרויקט פגם בקריירה שלו"